

6. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій / М.В. Мірченко. – Луцьк, 2004. – 394 с.
7. Русанівський В.М. Структура українського дієслова / В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 316 с.
8. Сучасна українська літературна мова: Підручник / М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін.; За ред. М.Я. Плющ. – 7-ме вид., стер. – К. : Вища шк., 2009. – 430 с.
9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. акад. І.К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.
10. Сучасна українська мова: Синтаксис: Підручник / А.К. Мойсієнко, І.М. Арібжанова, В.В. Коломийцева та ін.; За ред. А.К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Знання, 2013. – 238 с.

Зинько М. Инфинитив в функции неморфологизованного обстоятельства цели

В статье рассмотрено категорию цели как функционально-семантическую категорию и ее дифференциальные признаки. Отмечено статус инфинитива как специфической морфологической формы, которая имеет признаки глагола и существительного, в отличие от традиционной грамматики, которая рассматривает инфинитив как начальную форму глагола. Отслежено происхождение инфинитива в функции обстоятельства цели от старославянского супина. Отмечено конструкции со значением цели (пойди принеси), в которых используются рядом две формы в индикативе, вторая из которых имеет целевую направленность. Разграничены целевые инфинитивы за объектом / субъектом. Представлена классификация глаголов-предикатов, при которых функционирует инфинитив, передающий отношение цели, по лексико-семантическим группам (глаголы движения (передвижение, перемещение), волеизъявления, речи). Кроме этого, выделены лексико-семантические группы, в которых чаще всего употребляется инфинитив в составе неморфологизованного обстоятельства цели (глаголы движения (передвижения, перемещения), восприятия, состояния, проявления чувств, волеизъявления, речи, мышления).

Ключевые слова: функционально-семантическая категория цели, инфинитив, неморфологизованное обстоятельство.

Zinko M. The Infinitive in its Non-Morphologized Function of Adverbial of Purpose.

This article is devoted to the category of purpose as a functional-semantic category and its differential features. It has been noted that the infinitive is a specific form that has features of both the verb and the noun at the same time in contrast with traditional grammar that interprets infinitive as an indefinite verb form. The origin of the infinitive's function of purpose has been traced from Old Slavic supine. Constructions with the meaning of purpose (e.g. go bring) which have two indicative forms, the second of which signifies purpose, have been noted. The infinitives of purpose have been classified by objects and subjects. Also, the classification of verb-predicates with the infinitive of purpose by lexical-semantic groups (verbs of motion (movement, displacement), expression of will, speech, etc.) has been presented. In addition to this, lexical-semantic groups in which the infinitive is used mostly as a non-morphologized adverbial of purpose (verbs of motion (movement, displacement), perception, voice, feelings, expression of will, speech, thinking, etc.) have been outlined.

Key words: functional-semantic category of purpose, infinitive, non-morphologized adverbial.

Оксана Ковтун
(Вінниця)

УДК 811.161.2:81'367.634

**ЕКСПЛІКАЦІЯ ДОПУСТОВИХ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИХ
ВІДНОШЕНЬ СПОЛУЧНИМИ КОМПЛЕКСАМИ**

У статті досліджено сполучні комплекси, які виконують функцію зв'язку та виражають допустові семантико-синтаксичні відношення у складнопідрядному реченні, визначено їхні типи за будовою, охарактеризовано види семантико-синтаксичних відношень, які вони виражають, встановлено співвіднесеність таких сполучних комплексів із типовими допустовими сполучниками української мови, з'ясовано відмінності між різними групами засобів зв'язку предикативних частин допустових складнопідрядних речень. У дослідженні проаналізовано структуру та морфологічні моделі сполучних комплексів допустовості, виокремлено їхні структурні частини, визначено стрижневий компонент, що поєднує всі одиниці групи, описано семантичні відтінки та стилістичну забарвленість таких моделей. Висновки, зроблені у статті, сприяють впорядкуванню складу сполучних засобів, з'ясуванню їхньої функціонально-стильової маркованості, визначенню джерел та перспектив поповнення сполучникової системи української літературної мови новими одиницями.

Ключові слова: *аналітичний сполучник, сполучний комплекс, складносурядне речення, складнопідрядне речення, просте ускладнене речення, семантико-синтаксичне відношення, допустові сполучники.*

Постановка проблеми. Специфіка допустових семантико-синтаксичних відношень, значна кількість і різноманітність засобів їх експлікації в українській мові зумовили появу досліджень, присвячених функціонально-семантичній категорії допустовості, допустовим складнопідрядним реченням, їхнім різновидам, засобам вербалізації допустового семантико-синтаксичного відношення. Хоч мовознавці не оминали увагою питання кваліфікації засобів вербалізації семантико-синтаксичних допустових відношень, нині воно залишається однозначно не розв'язаним. Відомі різні погляди на природу окремих типів засобів зв'язку підрядної допустової частини з головною в складнопідрядному реченні, послуговуються різною термінологією тощо. До нерозв'язаних належить і питання кваліфікації сполучних комплексів як виразників допустових семантико-синтаксичних відношень, установлення їхнього місця серед інших засобів експлікації цих відношень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За спостереженнями дослідників, допустова семантика є результатом взаємодії умовних, причинових і наслідкових відношень з обмежувальними, протиставними, зрідка – розділовими [8, с. 34]. На думку Н. Ю. Ясакової, підрядна допустова частина складнопідрядного речення може виражати тільки умову, а не причину: причина передбачає появу відповідного наслідку, а в допустових конструкціях дія головної частини представлена як наслідок, протилежний тому, який повинна була б зумовити дія підрядної [9, с. 47]. Т. П. Ткачук слушно вважає, що семантичним стрижнем формування функціонально-семантичної категорії допустовості є логічне співвідношення апріорного і актуального висловлень: «апріорне твердження є відображенням умовно-наслідкової залежності, можливої або ж звичної, тоді як актуальне відображає обмеження, заперечення, спростування чи подолання цієї залежності» [8, с. 8]. Отже, у допустових конструкціях між підрядною й головною частинами немає відношень прямої залежності, натомість наявне протиставлення очікуваного й реального результату дії підрядної частини.

У курсах сучасної української літературної мови серед засобів зв'язку предикативних частин складнопідрядного допустового речення насамперед звертали увагу на семантичні сполучники, а також відзначали вживання прислівників та займенників у поєднанні з частками *не* і *хоч* для уведення підрядної частини узагальнено-допустового речення [6, с. 308, 312–313; 7, с. 292–294; 4, с. 98–99].

Т. П. Ткачук, досліджуючи функціонально-семантичну категорію допустовості, до синтаксичних засобів поєднання підрядної допустової частини з головною в складнопідрядному реченні, крім порядку розташування частин, зарахував сполучники, сполучнослівні єдності, сполучнослівно-сполучникові пари та аналітичні комплекси [8, с. 41].

К. Г. Городенська в системі засобів зв'язку предикативних частин допустових складнопідрядних речень виокремила допустові сполучники, сполучнослівні єдності [2, с. 81] та сполучнослівно-сполучникові пари [2, с. 151–152]. Характерною рисою корпусу допустових сполучників є велика кількість складених одиниць, що дало підстави дослідникам уважати цю групу сполучників найбільш аналітичною серед підрядних [2, с. 151].

Мета статті – установити структурні, семантичні та функціональні особливості допустових сполучних комплексів сучасної української літературної мови. Відповідно до мети поставлено такі завдання: визначити структуру сполучних комплексів допустовості; виокреслити їхні семантичні різновиди; з'ясувати семантичне та функціональне співвідношення допустових сполучних комплексів і сполучників у сучасній українській літературній мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виразниками допустових семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами складнопідрядного речення можуть бути прості й аналітичні (одиничні та парні) сполучники, сполучнослівні єдності, сполучнослівно-сполучникові пари, а також одиничні сполучні комплекси, поділені комою на вказівну й сполучникову частину. Відмінності між цими групами засобів зв'язку предикативних частин допустових складнопідрядних речень спостерігаємо в будові, ступені абстрактності значення, залученні чи не залученні їх до структури допустової частини тощо.

У складнопідрядному реченні виокремлюють допустово-обмежувальні, допустово-протиставні, узагальнено-допустові (кількісно-допустові), допустово-умовні, умовно-допустові, допустово-бажальні семантико-синтаксичні відношення [8, с. 37]. Домінують складнопідрядні речення з допустово-обмежувальними відношеннями [2, с. 79]. На їх вираженні спеціалізується ціла низка простих та аналітичних сполучників, частина з яких здатна поєднуватися з підсилювальною часткою *і (ї)*: *хоч (і), хоча (ї), дарма що, незважаючи на те що, попри те що, усупереч (всупереч) тому що, хай (і), нехай (і), хоть (і), хотя (ї), бодай, байка що*. Найуживанішими, стилістично нейтральними вважають прості сполучники *хоч (і), хоча (ї)* [3, с. 262]. Формування складених допустово-обмежувальних сполучників *незважаючи на те що, попри те що, усупереч (всупереч) тому що* ґрунтується на взаємодії з відповідними прийменниками, що мають допустову семантику. Дослідники відзначають уживання цих допустових сполучників переважно в книжному мовленні, а також констатують зростання кількості конструкцій з відносно новим сполучником *попри те що* [2, с. 129; 3, с. 264].

Допустово-протиставні семантико-синтаксичні відношення, як і допустово-обмежувальні, експлікують спеціалізовані допустові сполучники. Вони утворені поєднанням допустово-обмежувальних і протиставних сполучників, тому мають тільки аналітичну (парну) будову: *хоч (і)... а, хоч (і)... але, хоч (і)... зате, хоч (і)... проте, хоч (і)... однак, хоч (і)... одначе, хоч (і)... та, хоч (і)... так, хоча (ї)... а, хоча (ї)... зате, хоча (ї)... проте, хоча (ї)... однак, хоча (ї)... одначе, хоча (ї)... та, хоча (ї)... так* тощо. Деякі мовознавці вважають, що завдяки варіативності протиставного компонента ці сполучники утворюють своєрідну парадигму [9, с. 60].

Узагальнено-допустові семантико-синтаксичні відношення К. Г. Городенська пропонує називати кількісно-допустовими, оскільки такий термін відбиває суть встановлюваних між предикативними частинами відношень – "інтенсивний, а то й крайній вияв обмеження в підрядній допустовій частині не впливає на виконання дії чи появу стану в головній частині" [2, с. 81]. Кількісно-допустові відношення виражають сполучнослівні єдності – поєднання займенникових слів і заперечної частки *не*: *хто не, що не, куди не, коли не, де не, звідки не, як не* тощо. Вони поєднуються з протиставними сполучниками для вираження кількісно-допустово-протиставної семантики, утворюючи сполучнослівно-сполучникові пари *хто не... а, хто не... але, хто не... проте* тощо. Взаємодія першої частини таких засобів зв'язку з протиставним компонентом реалізується тільки через зміст усієї підрядної предикативної частини [9, с. 65]. Унаслідок структурної необхідності займенникового компонента для формування підрядної допустової частини вважаємо сполучнослівні єдності та сполучнослівно-сполучникові пари особливим, відмінним від сполучних комплексів типом сполучних засобів, які спеціалізовані на вираженні кількісно-допустової семантики.

Допустово-умовні семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами складнопідрядного речення в українській мові виражають парні сполучники, утворені поєднанням допустово-обмежувального сполучника й другої частини парного умовного сполучника (*хоч (би)...то, хоч (би)... так, хоча (б)...то, хоча (б) ...так*), а також сполучнослівно-сполучникові пари (*хто (б) не...то, кого (б) не...то, кому (б) не...то*).

Особливим різновидом допустових семантико-синтаксичних відношень вважають допустово-бажальні, які поширені насамперед в усній народній творчості, зрідка – у художніх та публіцистичних текстах, і «оформляються характерними засобами зв'язку, зокрема парними сполучниками *хоч (і)... аби, хай (і)... аби, нехай (і)... аби*» [8, с. 59].

Між предикативними частинами складного речення можуть установлюватися також розділово-допустові відношення, які виражають поєднання повторюваного розділового сполучника (*хоч, чи, або*) і протиставного (*а, але, так*), напр.: *І чи то відчував невидимий напасник, що Сивоок несхвально подумав про його лучницькі здатності, а чи вивихнувся трохи Сивоок з-за дерева, але вмить нова стріла сухо шкварнула об кору Сивоокового сховку...* (П. Загребельний). Дослідники по-різному кваліфікують такі структури, розглядаючи їх або як різновид складнопідрядного [5; 217], або складносурядного [8] речень. К. Г. Городенська відзначає вживання сполучникових та сполучнослівно-сполучникових комплексів для вираження розділово-допустово-протиставних або розділово-допустово-бажальних відношень [2, с. 160–161]. Відзначені поєднання сполучників і сполучнослівних єдностей для вираження таких

семантико-синтаксичних відношень не вважаємо сполучними комплексами, оскільки в їхній структурі не виокремлюються співвідносний і сполучниковий компоненти, їм бракує функціональної цілісності; вони не співвідносяться з певним типом сурядних або підрядних сполучників, отже, не можуть бути визнані аналітичними аналогами сполучників.

Переважає в книжному мовленні для вираження допустових семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами складнопідрядного речення використовують сполучні комплекси. Т. П. Ткачук вважає, що всім цим одиницям властива аналітична структура; похідність від прийменниково-відмінкових форм; однакова схема творення; подвійна трансформованість первинної конструкції; чотиричленність структури; нашарування інших семантичних відтінків і стилістична маркованість. Вони легко членуються на структурні частини, а саме на похідний допустовий прийменник (**всупереч/усупереч, на відміну, на противагу, попри, незалежно від**), відмінкову форму вказівного займенника **той (та, те, ті)** та носія граматичного значення – сполучник (**що, чи**) або сполучне слово (**де, звідки, куди, коли, скільки, хто, який, як**) [8, с. 64]. Серед аналітичних комплексів допустового значення Т. П. Ткачук називає «**всупереч (усупереч) тому, де (звідки, куди, коли, скільки, як, хто, чи та ін.); незалежно від того, що (де, звідки, куди, коли, скільки, як, хто, чи та ін.); на противагу тому, що (де, звідки, куди, коли, скільки, як, хто, чи та ін.); попри те, де (звідки, куди, коли, скільки, як, хто та ін.)**» [8, с. 61], **на відміну від того, де (звідки, коли, куди, скільки, хто, чи, що, як, який та ін.)** [8, с. 198]. У словнику допустових сполучних засобів дослідник тлумачить одиниці, що розрізняються займенниковим компонентом, як варіанти одного аналітичного сполучного комплексу [8, с. 188, 198–199, 201, 207]. К. Г. Городенська подає одиниці **усупереч тому, як; усупереч тому, де; усупереч тому, коли** як різні сполучні комплекси [2, с. 151]. Уважаємо, що зміна займенникового компонента істотно впливає на семантику всього сполучного комплексу, тому варто розмежовувати групи допустових сполучних комплексів, окремим одиницям яких властива певна структурна й семантична подібність. Стрижневим компонентом, що поєднує всі одиниці групи, справді, можна вважати похідний прийменник, що виражає допустову семантику. Сполучні комплекси, що мають спільну частину й розрізняються останнім займенниковим компонентом формують особливу парадигму – «клас мовних одиниць, протиставлених одна одній і водночас об'єднаних за наявності в них спільної ознаки» [1, с. 40], напр.: **усупереч тому, де; усупереч тому, коли; усупереч тому, куди; усупереч тому, як; усупереч тому, що; усупереч тому, хто; усупереч тому, скільки, усупереч тому який (яка, яке)**. Вони виражають синтаксичний зв'язок між предикативними частинами складного речення, експлікують допустові семантико-синтаксичні відношення між ними і водночас протиставлені за семантикою (напрямоком обмеження).

Сполучні комплекси, що експлікують допустові семантико-синтаксичні відношення у структурі складного речення, за своєю структурою та семантикою безпосередньо співвідносяться з аналітичними допустовими сполучниками і частково співвідносяться зі сполучниками чи сполучнослівними єдностями.

З аналітичними допустовими сполучниками безпосередньо корелюють сполучні комплекси, які на відміну від функціонально цілісних сполучників виражають допустово-обмежувальні відношення, розчленовуючись на вказівну й сполучникову частину, пор.: **незважаючи на те що і незважаючи на те, що; попри те що і попри те, що; усупереч (всупереч) тому що і усупереч (всупереч) тому, що**. Ці сполучні комплекси мають трикомпонентну модель: **похідний прийменник + вказівний займенник + сполучник**. Хоч сполучні комплекси **незважаючи на те, що; попри те, що; усупереч (всупереч) тому, що** функціонально й семантично близькі до відповідних аналітичних допустових сполучників, вони репрезентують різні види експлікації допустових семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами складнопідрядного речення. Прийменниково-займенникова сполука, що виконує роль детермінантного другорядного члена речення з допустовим значенням, у головній частині складнопідрядного речення логічно наголошена, що посилює обмежувальне значення, пор.: **...попри те, що з волі обставин необхідна для будь-якої творчості внутрішня зосередженість «була розкішшю винятковою, рідкісною» – він [В. Стус] таки був у процесі творення «наодинці з собою», вільний від обставин і оточення, відкритий цілому світові**

(Е. Соловей) і **Попри те що** версія на ринку є непопулярною, такі припущення мають підстави... (Український тиждень). Варто відзначити, що сполучний комплекс **усупереч (всупереч) тому, що** використовують частіше, ніж відповідний допустовий складений сполучник, проте рідше, ніж інші сполучні комплекси цієї групи, напр.: **Усупереч тому що** райдержадміністрація заперечувала проти позову, суд задовольнив позов прокурора, визнав незаконним розпорядження відповідача (Рупор Житомира).

Окрему групу допустових сполучних комплексів утворюють одиниці, корелятивна частина яких збігається з корелятивною частиною складених допустово-обмежувальних сполучників або співвідносних із ними сполучних комплексів, а замість сполучникового компонента **що** використовується займенникове слово. Їм властиве своєрідне посилення й конкретизація допустово-обмежувальної семантики. Такі сполучні комплекси є трикомпонентними і об'єднують 4 моделі:

1. Похідний прийменник + вказівний займенник + займенниковий прислівник: **усупереч тому, де; усупереч тому, коли; усупереч тому, куди; усупереч тому, як; попри те, де; попри те, коли; попри те, куди; попри те, звідки; попри те, як; на противагу тому, де; на противагу тому, коли; на противагу тому, куди; на противагу тому, звідки; на противагу тому, як; незалежно від того, де; незалежно від того, коли; незалежно від того, куди; незалежно від того, звідки; незалежно від того, як**, напр.: *Тобто, всупереч тому, як сприйняли книгу ваші колеги, ви стверджуєте, що вчення Юнга не заперечували?* (День); *Буковинські діти отримуватимуть якісні медичні послуги незалежно від того, де вони мешкають* (Урядовий портал).

2. Похідний прийменник + вказівний займенник + займенниковий іменник: **усупереч тому, хто; усупереч тому, що; попри те, хто; попри те, що; на противагу тому, що; на противагу тому, хто; незалежно від того, хто; незалежно від того, що**, напр.: *Незалежно від того, що саме вирішить парламент, суспільство не сприйме рішення, якщо не розумітиме його* (Український тиждень); *На противагу тому, що твердять класики психоаналізу, несвідоме не є байдужою до історичних змін інстанцією* (Дзеркало тижня).

3. Похідний прийменник + вказівний займенник + займенниковий прикметник: **усупереч тому, який (яка, яке, які); попри те, який (яка, яке, які); на противагу тому, який (яка, яке, які); незалежно від того, який (яка, яке, які)**, напр.: *Ми захищали основні принципи демократії і захищатимемо їх незалежно від того, які небезпеки нам загрожуватимуть* (Україна молода).

4. Похідний прийменник + вказівний займенник + займенниковий числівник: **усупереч тому, скільки; попри те, скільки; на противагу тому, скільки; незалежно від того, скільки**, напр.: *Це означає, що незалежно від того, скільки виборців проголосує проти обох кандидатів, президентом країни стане той, хто набрав більше, ніж його опонент* (Українська правда); *Попри те, скільки б хто не заробляв грошей – істинними залишаються слова поетеси Антоніни Листопад: «Твоє – це тільки те, що віддаси!»* (djerela.com.ua/index.php).

Займенниковий компонент сполучного комплексу, виступаючи в складі підрядної частини, конкретизує допустово-обмежувальне значення: обмеження може стосуватися місця, напрямку, часу, способу, міри вияву ознаки, суб'єкта чи об'єкта дії.

Допустово-обмежувальне значення передають також сполучні комплекси моделі **похідний прийменник + вказівний займенник + сполучник чи: усупереч (всупереч) тому, чи; незалежно від того, чи; на противагу тому, чи; попри те, чи**. Конструкції з такими сполучними комплексами мають ознаки допустових і з'ясувальних складнопідрядних речень, напр.: *Президент пообіцяв новий рік, незалежно від того, чи є життя на Марсі* (Українська правда). У тому разі, коли за допомогою сполучного комплексу згадані моделі приєднують відразу кілька підрядних, сполучник **чи** повторюється в кожному з них, а між частинами складного речення встановлюються допустово-розділові семантико-синтаксичні відношення, напр.: *... я підтримую Василя Шкляра незалежно від того, чи його вчинок є піар-акцією, чи виявом незгоди з українофобською позицією нинішнього міністра освіти* (<http://zaxid.net/>).

Між предикативними частинами складного речення, що поєднані сполучними комплексами з корелятивною частиною **на противагу тому**, встановлюються переважно зіставно-допустові семантико-синтаксичні відношення, напр.: *Я перечитую всі її прижиттєві книжки, які вона (Соломія) мені подарувала, весь цей архів, і розумію: людина жила, як*

говорила, і говорила, як жила, так, мовби боялася мовити слово всує, просто задля краси і самозамилування **на протизвагу тому, що чуєш нині на кожному кроці: «біографи потім розберуться», «біографи попрацюють», «ось робота для моїх біографів»...** (Україна молода).

Допустово-обмежувальну семантику виражають чотирикомпонентні сполучні комплекси моделі **похідний прийменник + вказівний займенник + іменник + сполучник**, що з'явилися під впливом російської книжної мови: **незважаючи на той факт, що; попри той факт, що; усупереч (всупереч) тому факту, що; незалежно від того факту, що**. Основою для творення цих одиниць послуговували найуживаніші трикомпонентні сполучні комплекси **незважаючи на те, що; попри те, що; усупереч (всупереч) тому, що; незалежно від того, що**. Введення до їхнього складу іменника *факт* дає змогу зосередити увагу на змістові підрядної предикативної частини. Крім того, завдяки семантиці цього іменника формується особливе значення сполучного комплексу, а саме: зміст підрядної частини відповідає дійсності, отже, йдеться про реальну перешкоду, всупереч якій відбувається дія головної предикативної частини, напр.: *Причому це сталося **попри той факт, що нафтодобувна Мексика за валовими макроекономічними показниками посідає десяте місце у світі** (Демократична Україна); **Правове становище українців на цих територіях чітко визначене міжнародними договорами та угодами, під багатьма з яких стоїть підпис також нашої країни, і цим визначається інтерес британців, незалежно від того факту, що в цій частині Європи склалася вкрай критична ситуація** (День). Іменник *факт* може вживатися з означенням, що увиразнює дієвість, очевидність обставини, усупереч якій відбувається дія головної частини, напр.: *Воно [питання] **раз у раз звучало навіть усупереч тому очевидному фактові, що формулювати якісь апеляції на адресу комісії не було завданням конференції*** (Дзеркало тижня). У такому разі сполучний комплекс втрачає свою цілісність.*

Нового значеннєвого відтінку надає допустово-обмежувальним відношенням частка **навіть**, яку вживають із трикомпонентними, рідше чотирикомпонентними сполучними комплексами, пор.: **навіть незважаючи на те, що; навіть попри те, що; навіть усупереч тому, що; навіть незалежно від того, що; навіть попри той факт, що; навіть незважаючи на той факт, що**. Підрядна частина, приєднана такими семантико-синтаксичними варіантами допустових сполучних комплексів, указує на виняткове обмеження, усупереч якому реалізується дія головної частини, напр.: *На дану тему була прийнята спеціальна постанова, яка не була виконана **навіть усупереч тому, що уряд потім повторно повертався до цього питання*** (Українська правда). Винятковість обмеження може увиразнювати парцеляція підрядної частини, напр.: *Мое життя складалося **непросто, інколи – драматично, і я не схильний подавати його тепер в іншому світлі. Навіть попри те, що міркування політичної доцільності могли б диктувати щось інше*** (Дзеркало тижня).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Формування сполучних комплексів, як і аналітичних сполучників, спричинене потребою якомога точніше передати семантико-синтаксичні відношення, надати нових значеннєвих відтінків основному семантико-синтаксичному відношенню, бажанням виразніше, експресивніше вербалізувати певний його тип. Важливим чинником, що вплинув на появу та активне вживання сполучних комплексів, є розвиток наукового, офіційно-ділового та публіцистичного стилів української літературної мови. Мовці добирають такий сполучний засіб для поєднання предикативних частин, який має виразне книжне забарвлення й позбавлений властивої сполучникам багатозначності. Поповнення складу сполучних комплексів української мови ґрунтується на граматичній взаємодії семантично близьких сполучників і прийменників, залученні до вираження семантико-синтаксичних відношень повнозначних слів. Фонд сполучних комплексів української мови постійно поповнюється новими одиницями. Водночас уже наявні сполучні комплекси можуть набувати більшої цілісності, релятивності значення, розширювати сфери вживання і переходити до розряду складених сполучників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – 398 с.
2. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови / К. Г. Городенська. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 208 с.

3. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття : функціональний і прагмалінгвістичний аспекти / І. Я. Завальнюк. – Вінниця : Нова Книга, 2009. – 400 с.
4. Загнітко А. П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс) : навчальний посібник / А. П. Загнітко. – К.: ІЗМН, 1996. – Ч. 2. – 240 с.
5. Квашук А. Г. Структурно-семантичні типи складних речень допустового співвідношення в сучасній українській літературній мові: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Квашук Анатолій Гурійович. – Станіслав, 1959. – 266 с.
6. Курс сучасної української літературної мови : в 2 т. / за ред. Л. А. Булаховського. – К. : Рад. школа, 1951. – Том II : Синтаксис. – 408 с.
7. Сучасна українська мова / [М. Т. Доленко, І. І. Дацюк, А. Г. Квашук, В. Д. Поповський]. – К. : Рад. школа, 1964. – 319 с.
8. Ткачук Т. П. Функціонально-семантична категорія допустовості в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ткачук Тарас Павлович. – Київ, 2009. – 240 с.
9. Ясакова Н. Ю. Граматична семантика аналітичних сполучників підрядності у структурі складного речення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ясакова Наталя Юріївна. – К., 2000. – 195 с.

Ковтун О. Експликація уступительних семантико-синтаксических отношений союзными комплексами.

В статье исследованы союзные комплексы, которые выполняют функцию связи и выражают уступительные семантико-синтаксические отношения в сложноподчиненном предложении, определены их типы по строению, охарактеризованы виды семантико-синтаксических отношений, которые они выражают. Определено соотносительность таких союзных комплексов с типичными уступительными союзами украинского языка, выяснены различия между разными группами средств связи предикативных частей уступительных сложноподчиненных предложений. В исследовании проанализированы структура и морфологические модели союзных комплексов уступительности, выделены их структурные части, определен стержневой компонент, объединяющий все единицы группы, описано семантические оттенки и стилистическую окрашенность таких моделей. Выводы, сделанные в статье, способствуют упорядочению состава соединительных средств, выяснению их функционально-стилевой окрашенности, определению источников и перспектив пополнения союзных системы украинского литературного языка новыми единицами.

Ключевые слова: *составной союз, союзный комплекс, сложносочинённое предложение, сложноподчинённое предложение, простое усложнённое предложение, семантико-синтаксическое отношение, уступительные союзы.*

Kovtun O. Explication of Concessive Semantic and Syntactic Relationships by Conjunctive Complexes.

In the article the conjunctive complexes performing the connective function and expressing concessive semantic-syntactic relationships in complex sentences were explored. Their structural types were determined. Types of semantic-syntactic relationships which they express were described. Correlation of such conjunctive complexes with typical concessive conjunctions of Ukrainian language was set. Difference between different groups of conjunctive means of predicative parts of concessive complex sentences was found. In the research the structure and morphological models of concessive conjunctive complexes were analyzed. Their structural parts were singled out. Core component that connects all units of the group was defined. Semantic nuances and stylistic coloration of such models were described. The conclusions reached in the article help to organize the composition of conjunctive means, to clarify their functional and stylistic coloration, to identify the sources and perspectives of replenishment of conjunctive system of Ukrainian literary language with new units.

Key words: *analytical conjunction, conjunctive complex, complex sentence, compound sentence, simple complicated sentence, semantic-syntactic relationships, concessive conjunctions.*

УДК 811.14'02

МОВОЗНАВЧІ ТРАДИЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКА ЯК САМОСТІЙНОЇ ЧАСТИНИ МОВИ (на матеріалі давньогрецької мови)

У статті з'ясовано основні критерії поділу слів на частини мови, проаналізовано процес виділення та сутність прикметника як самостійної частини мови, наведено основні формально-граматичні відмінності між іменником і прикметником, зокрема у давньогрецькій мові. Оскільки походження ад'єктивів сягає ще античних часів, у роботі цитовані перші згадки про них. Подано традиційне у сучасній лінгвістиці визначення прикметника, яке лежить в основі цього дослідження. У статті зазначено, що аналіз прикметника (як у давньогрецькій так і в інших мовах) як частини мови відбувається на основі різних критеріїв, зокрема складається зі з'ясування його семантичних особливостей, основних морфологічних, синтаксичних та словотвірних ознак, а також з точки зору функціонування у конкретному тексті, відповідно можливим стилістичним навантаженням.

Ключові слова: традиції, критерії, частини мови, прикметник, ад'єктив, семантика, граматичні особливості, стилістичний аналіз.

Постановка проблеми. Прикметник належить до категорії слів, які відіграють важливу роль у процесі пізнавальної діяльності людини, адже форми нашого мислення потребують відображення не тільки буття предмета чи явища, а й встановлення зв'язків і відношень між ними, активізуючи різні структури свідомості [8]. Через свою ознакову семантику, прикметники допомагають створити певне уявлення про предмет, підкреслюючи його властивість. Завдяки переносному вживанню яскравіше передають інформацію, впливають на стилістику мовлення. Аналіз прикметників у різних мовах завжди був актуальним серед мовознавців, адже він допомагає створити уявлення про розвиток конкретної лексичної системи, мовних традицій, відображає особливості розвитку суспільства відповідного періоду.

Прикметники на основі окремих мов досліджували: давньогрецької – А. Бланк, Г. Генінгсвальд, Р. Говтрі, Дж. Річардс; української – А. П. Грищенко, В. В. Грещук, М. Т. Доленко, Н. Ф. Клименко та ін.; російської – В. В. Виноградов, А. І. Кайдалова, О. О. Селіванова та ін.; романо-германських – О. В. Азарова, В. С. Васильєва, В. Г. Рудий та ін. У своїх роботах учені аналізують морфемну будову прикметників, подають їх структурні типи, розглядають семантичні різновиди ад'єктивів.

Однак, прикметник – це не споконвічна частина мови. Його зародження як частини мови має глибокі корені, які сягають ще періоду античності. Перші спроби класифікації частин мови належать Аристотелю. Саме він уперше виділив похідні імена, які уподібнюються до сучасних відносних прикметників: «як те, завдяки чому предмети називаються такими» [1]. У творах Діонісія Фракійця категорія якості трапляється також серед різновидів імен: порівняльні, присвійні, прикладні. Харисій називає ознаки якості акциденціями імен (прикладені до імен). Уперше термін «прикметник» вживається у «Збірнику латинських граматики» (Corpus Grammaticorum Latinorum) докласичного періоду, зокрема у творі Секста Помпея Феста (однак ще в рубриці про імена): «adiectivum non potest per se plenum habere sensum [...] hic non nascitur sensus sine alia persona – прикметник не може самостійно мати повне значення [...] воно не виникає без іншої особи» [17].

Метою пропонованого дослідження, таким чином, є визначення основних принципів виокремлення прикметника як самостійної частини мови, з'ясування особливостей давньогрецького прикметника згідно чотирьох різнорівневих критеріїв.

Окреслена мета передбачає вирішення таких **завдань**: проаналізувати походження та сутність прикметника як самостійної частини мови; з'ясувати семантичні, морфолого-синтаксичні, словотвірні ознаки прикметників на прикладах давньогрецької мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання лінгвістичних принципів поділу слів на частини мови досліджують віддавна, однак вони досі не усталені в сучасному мовознавстві. «...Традиції [...] виробилися переважно на матеріалі індоєвропейських мов і